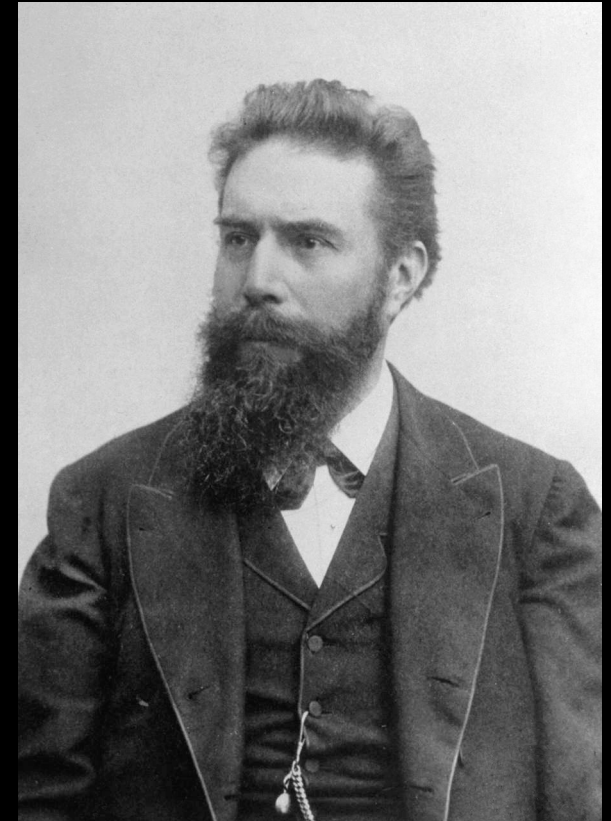

Rentgenska astronomija

Dunja Fabjan

*Skupina za astronomijo, FMF
in center VESOLJE-SI*

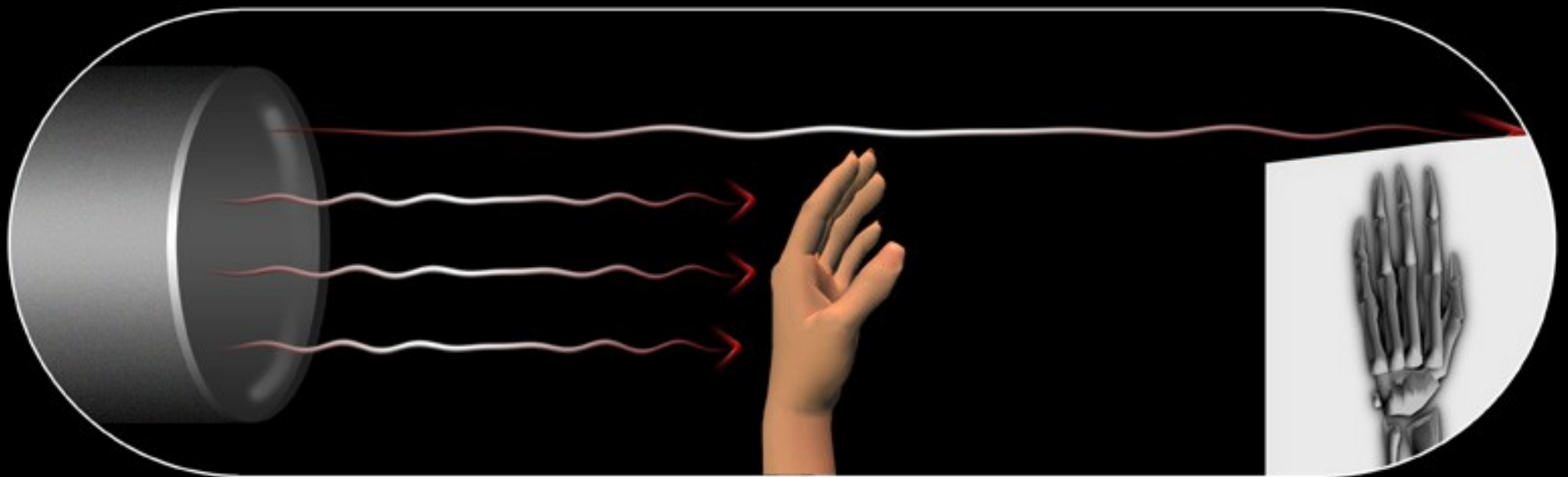
Odkritje rentgenskih žarkov - 1895

Wilhelm Röntgen

1901 – prva Nobelova nagrada za fiziko

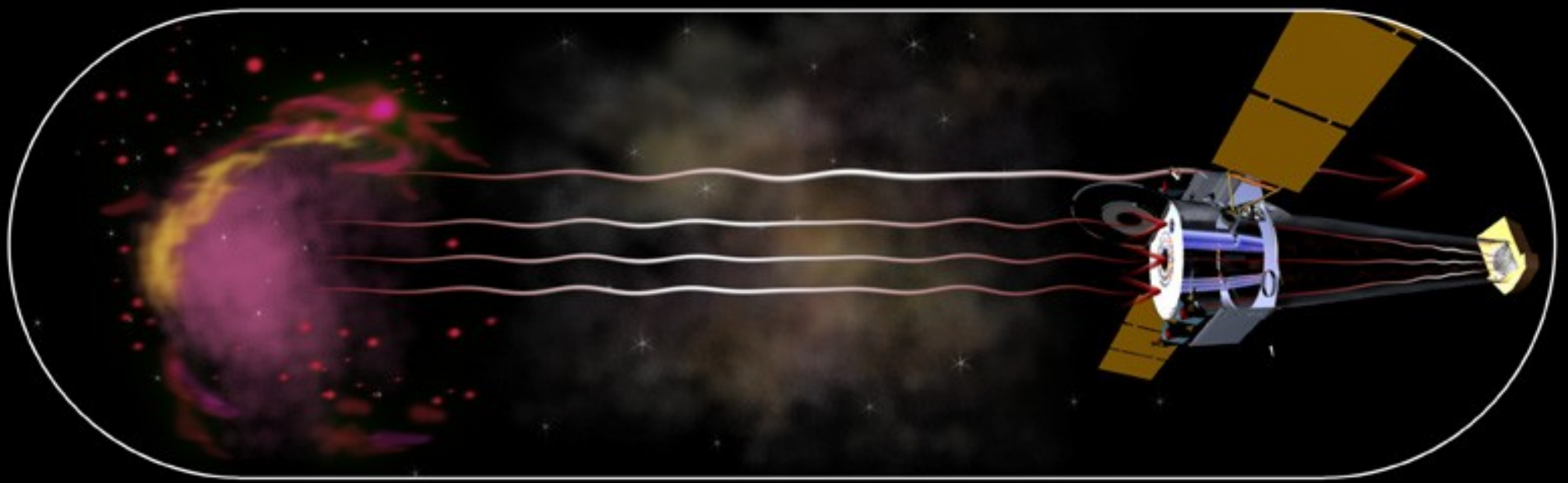
Prvi posnetek roke žene W. Röntgena

X-Ray Source

Hand

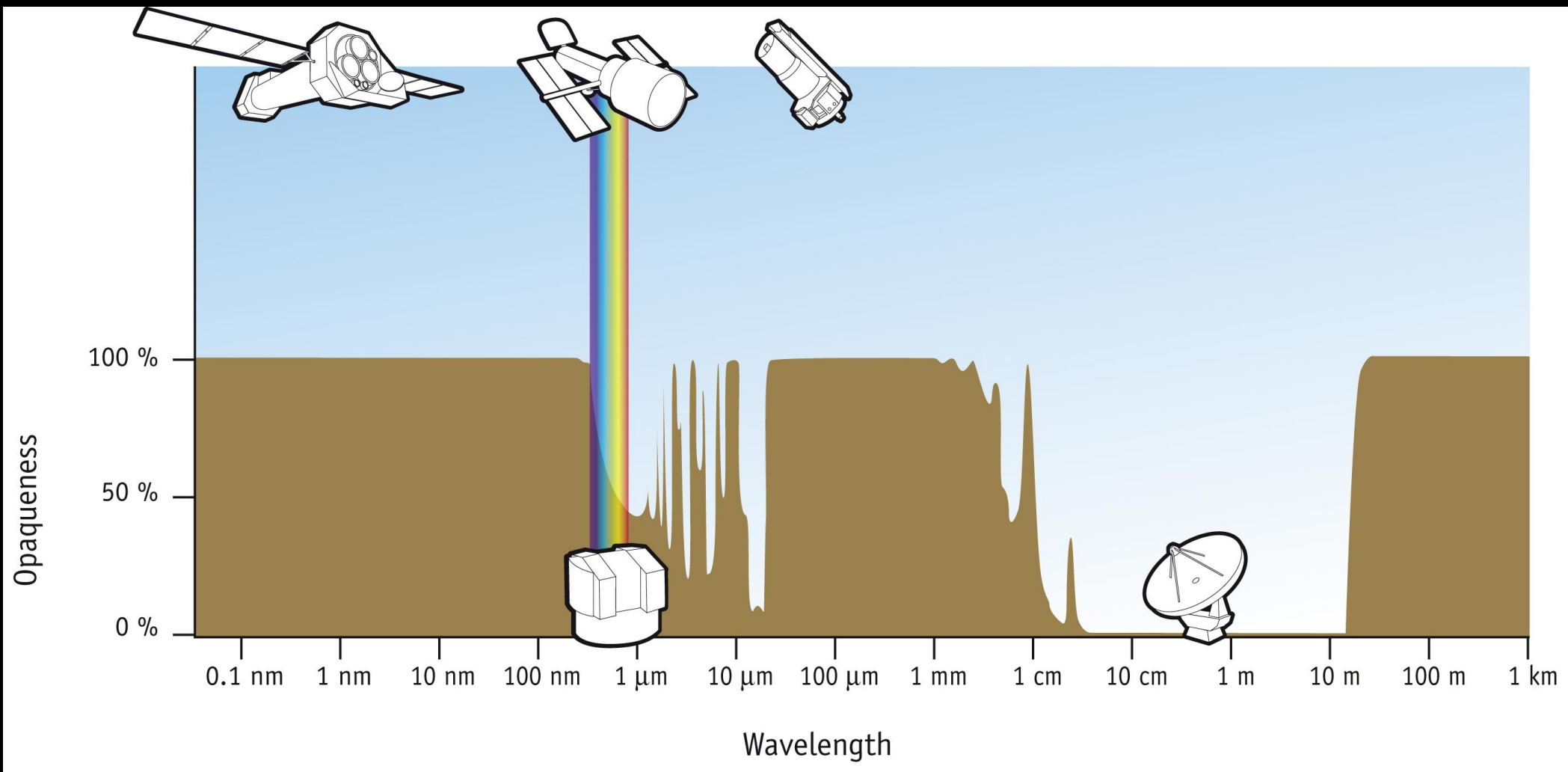
Film in Camera

Galaxy

Gas Cloud

Chandra

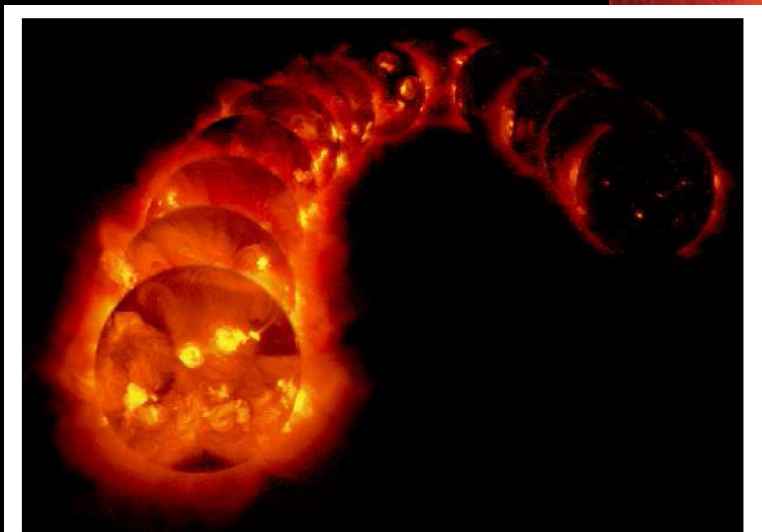
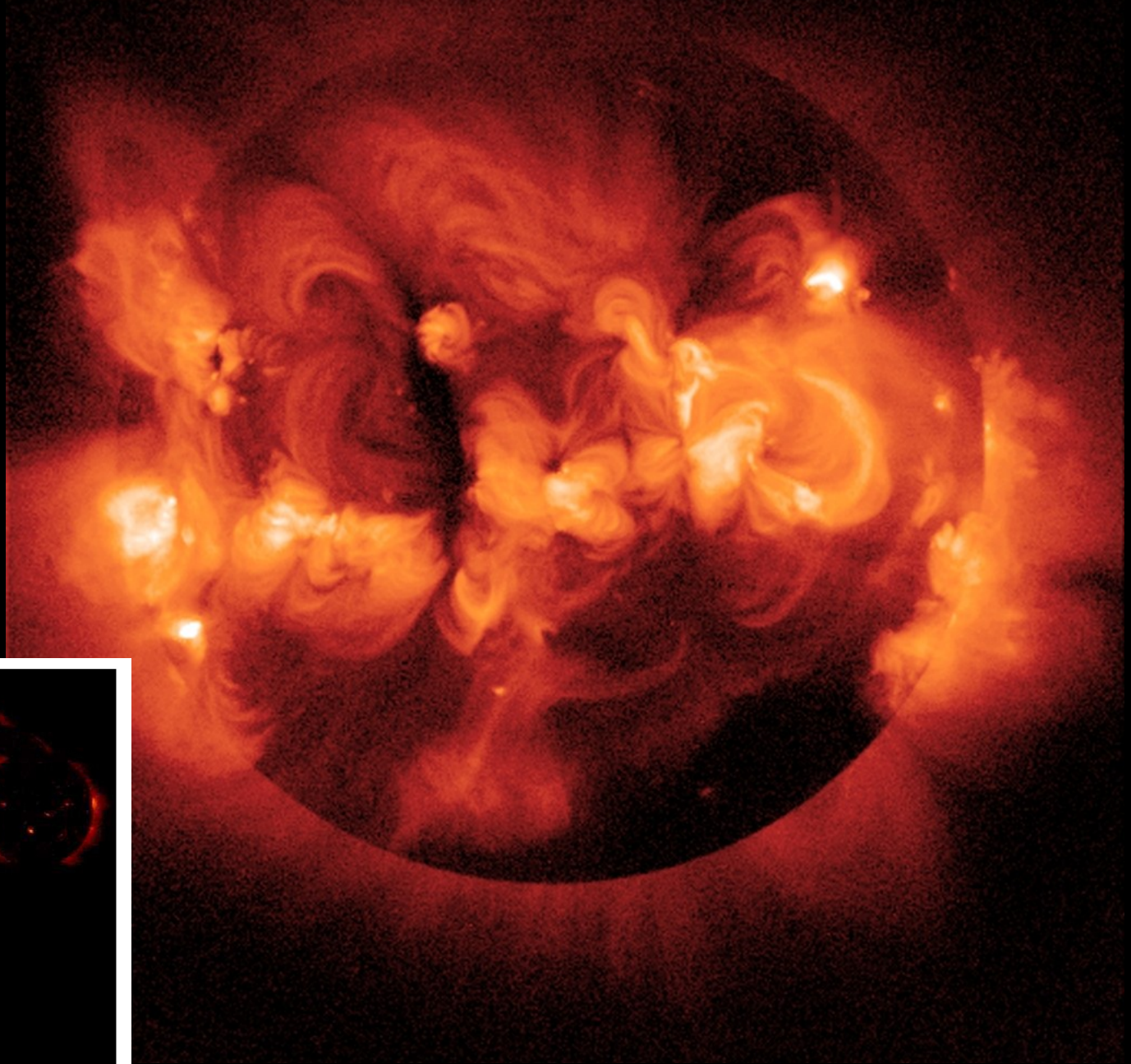
Kako opazujemo?

- Štetje fotonov
- Razporeditev po energijah (spekter)
- Spreminjanje števila fotonov v času (svetlobna krivulja)

Rentgenska svetloba iz Sončeve korone

Sonce

od leta 1949
(Friedman)

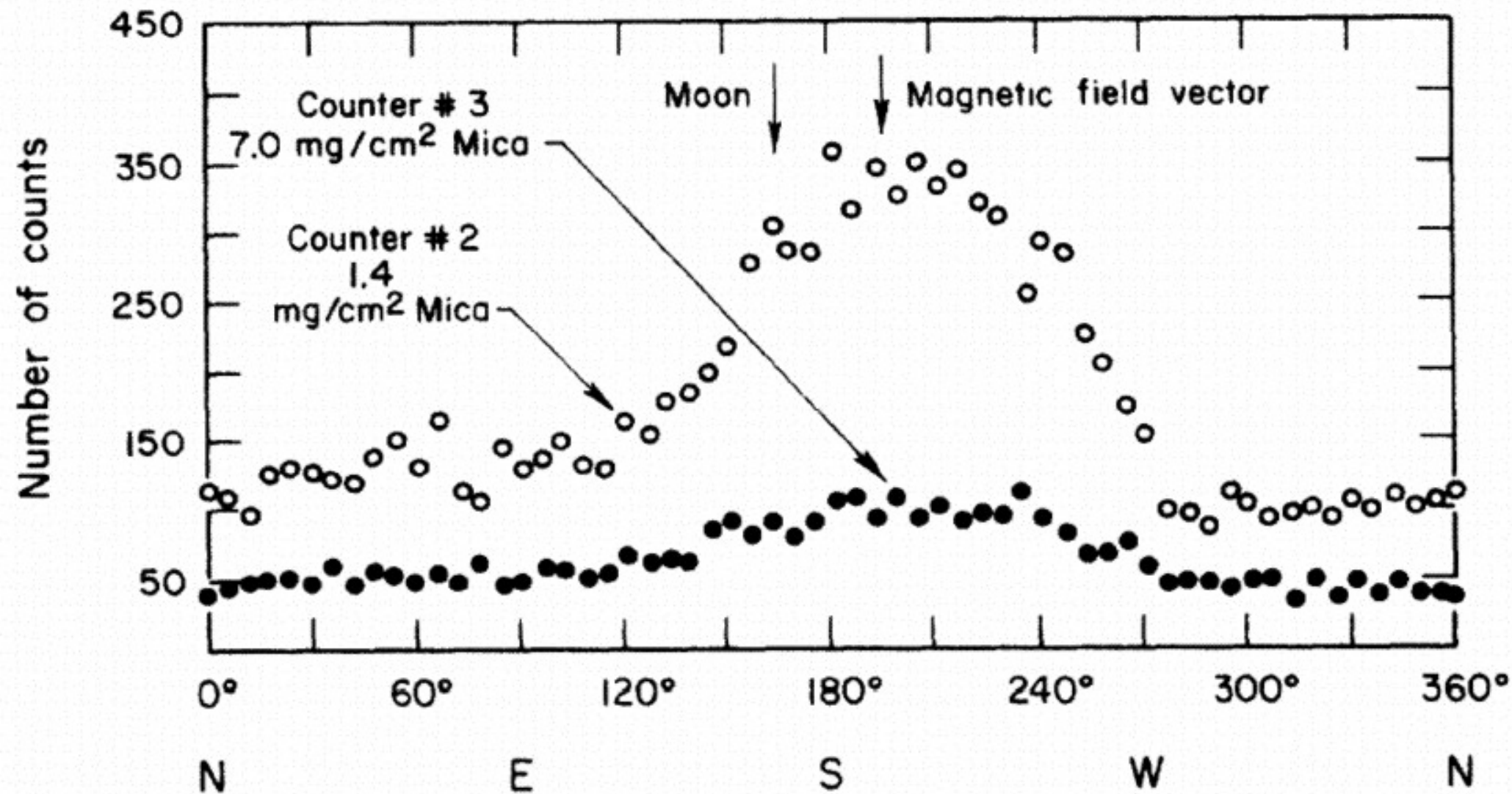

G.L. Slater and G.A. Linford, S.L. Freeland, the Yohkoh Project

Satelit Yohkoh, avtorstvo Greg Slater

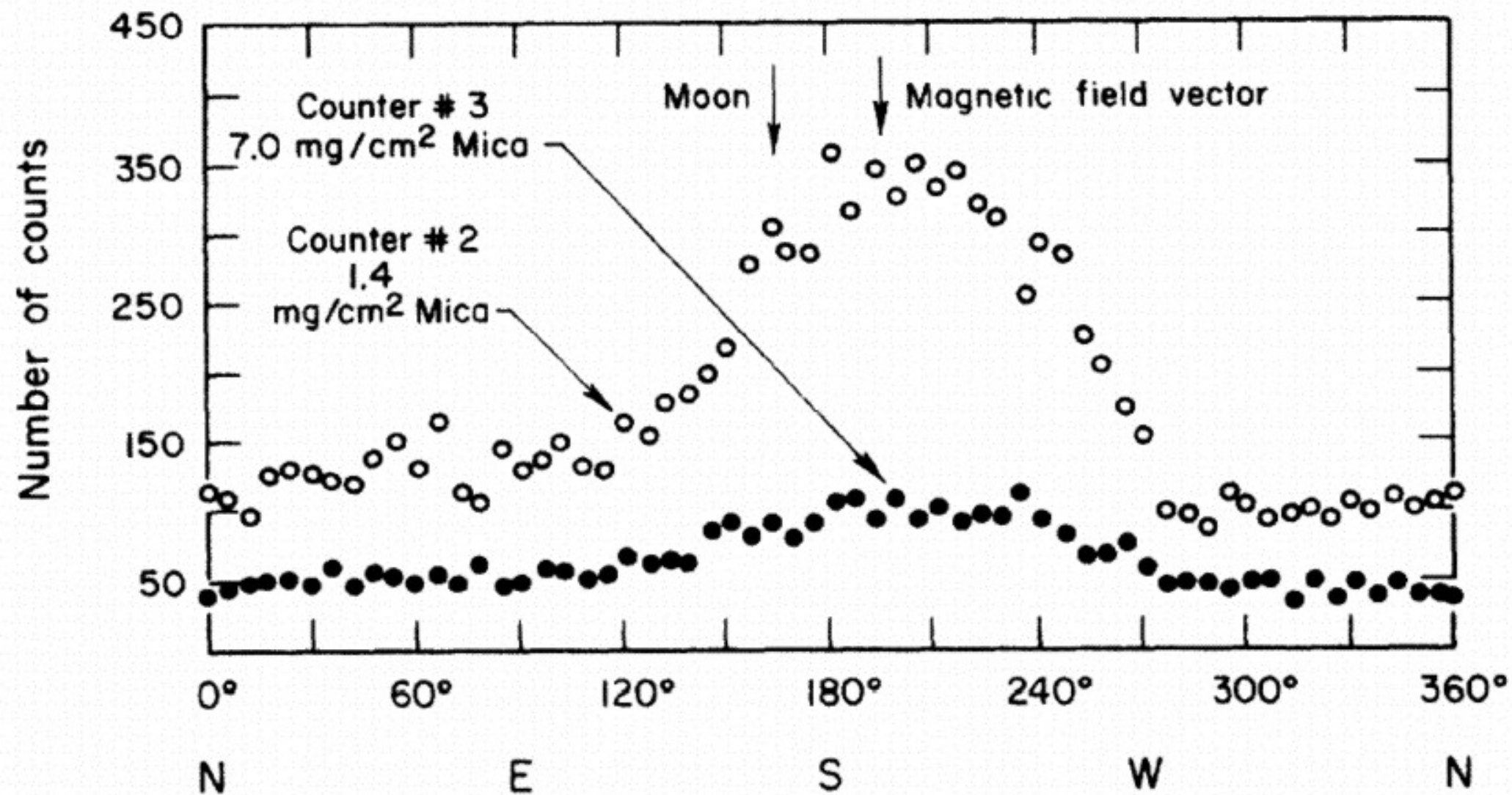
Opazovanje z raketami

- 160 km nad Zemljo
- 15 minut

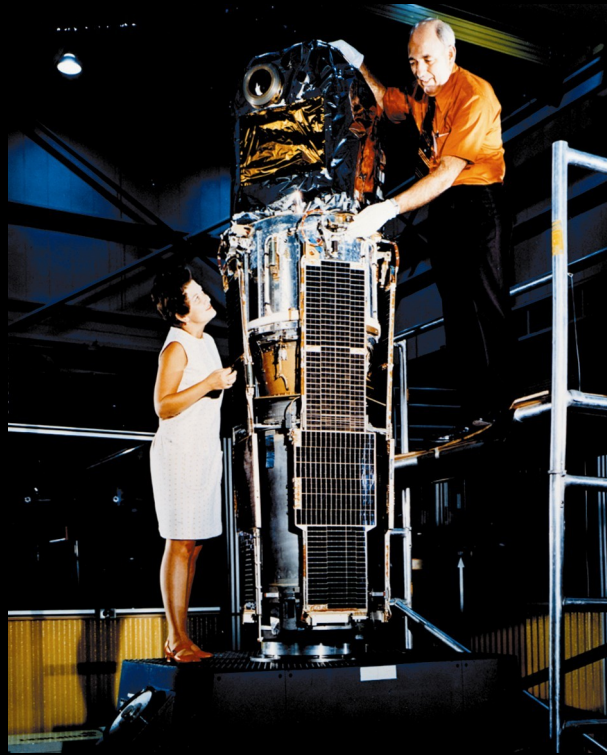
Opazovanje z raketami

- Odkritje rentgenskega izvora Sco X-1
- Odkritje rentgenskega ozadja

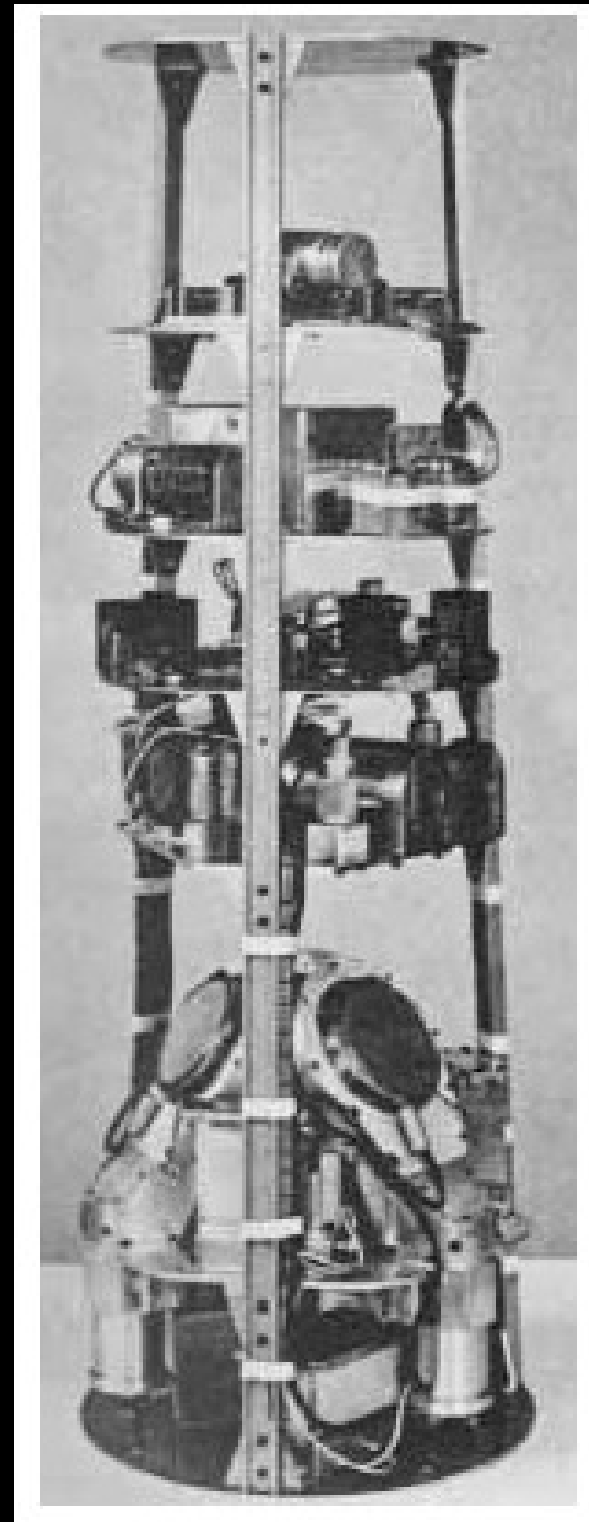

1970 - UHURU

Spremljanje časovnega spreminjanja rentgenskega sevanja

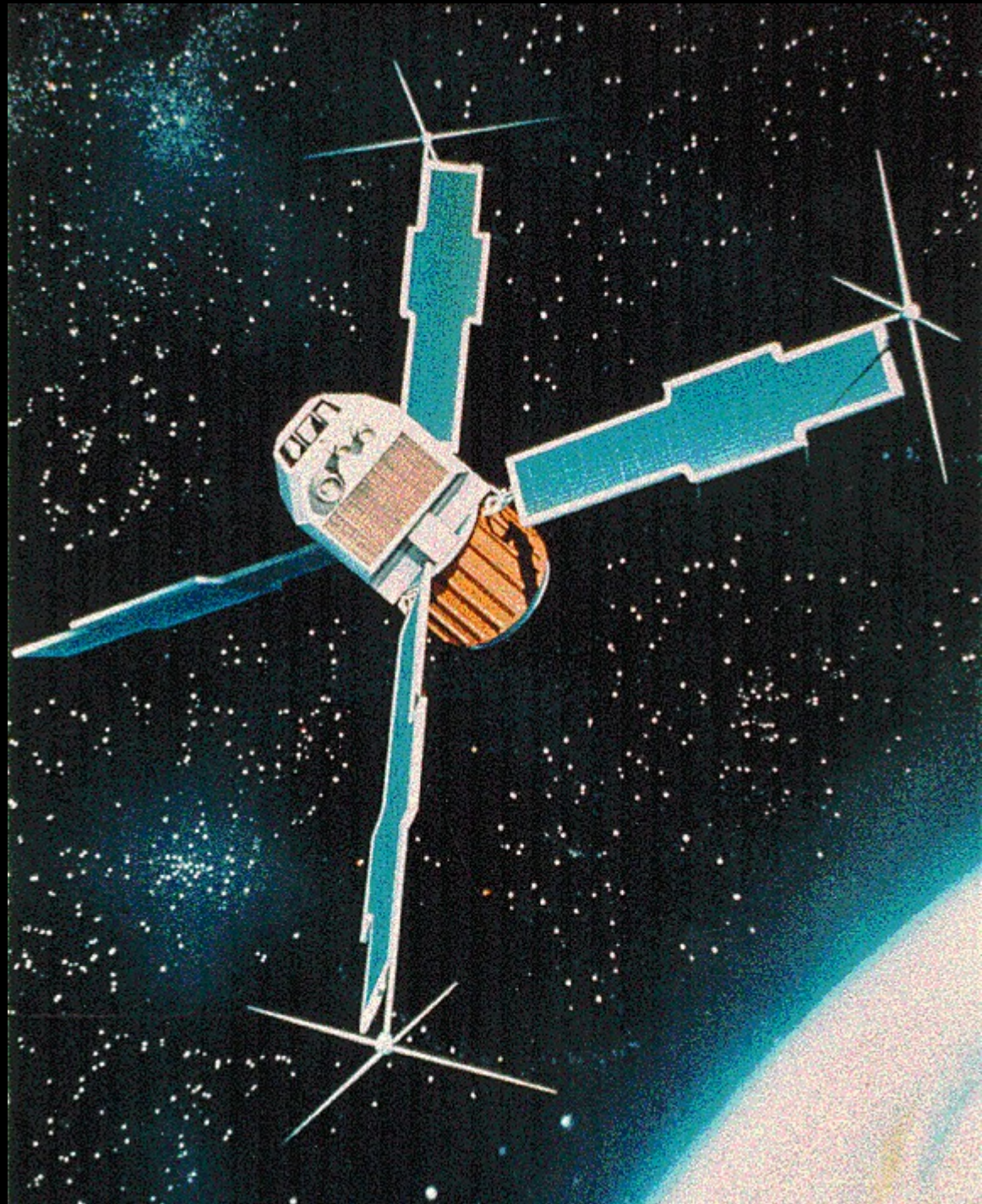
Avtorstvo: NASA

1970 - UHURU

Odkritja:

- prvi pregled rentgenskega neba, z več kot 300 izvori sevanja
- difuzno sevanje iz jat galaksij

Odprta vprašanja v 60ih in 70ih letih:

Kaj povzroča tako visok rentgenski izsev iz izvora Sco X-1?

Kateri je izvor rentgenskega sevanja ozadja?

Odgovor na vprašanje

Kaj povzroča tako visok rentgenski izsev iz izvora Sco X-1?

rentgenski binarni sistemi

Zvezda
spremljevalka

Akrepcijski disk

Nevtronska zvezda (Sco X-1, pulzarji)
ali črna luknja (Cyg X-1)

CYGNUS - X 1 *Black hole*

Nova generacija teleskopov

FOCUSSING X-RAY TELESCOPE

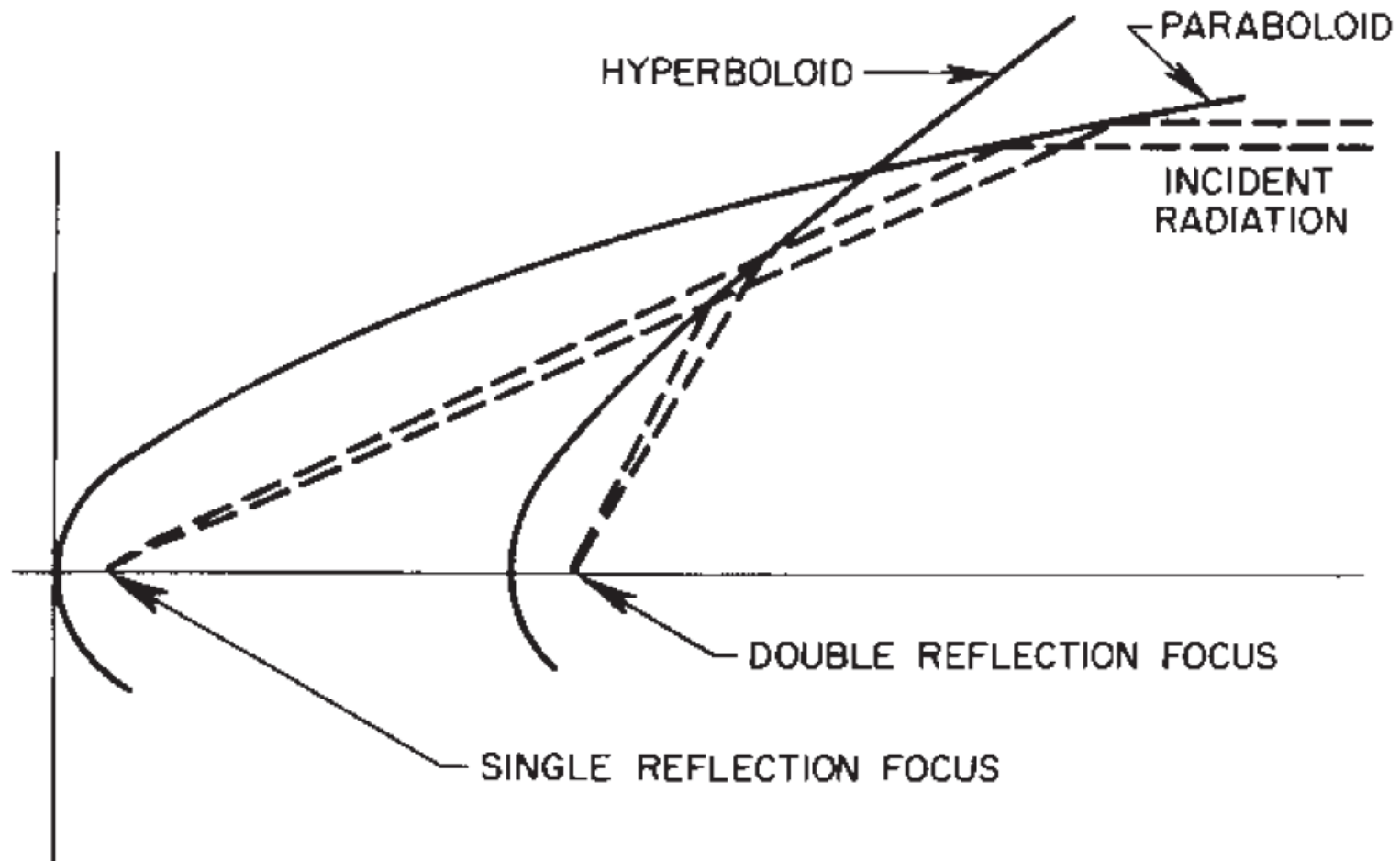
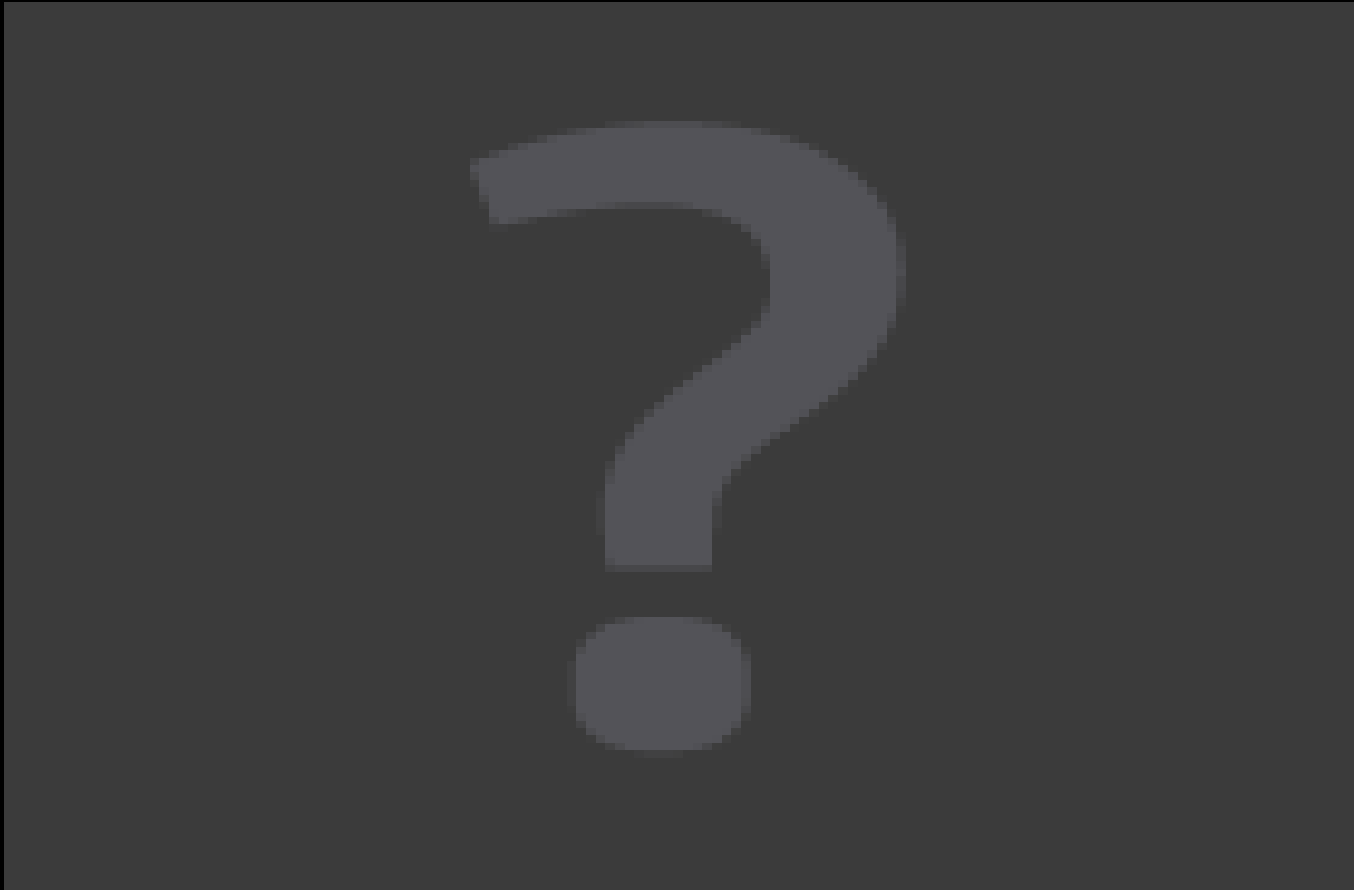

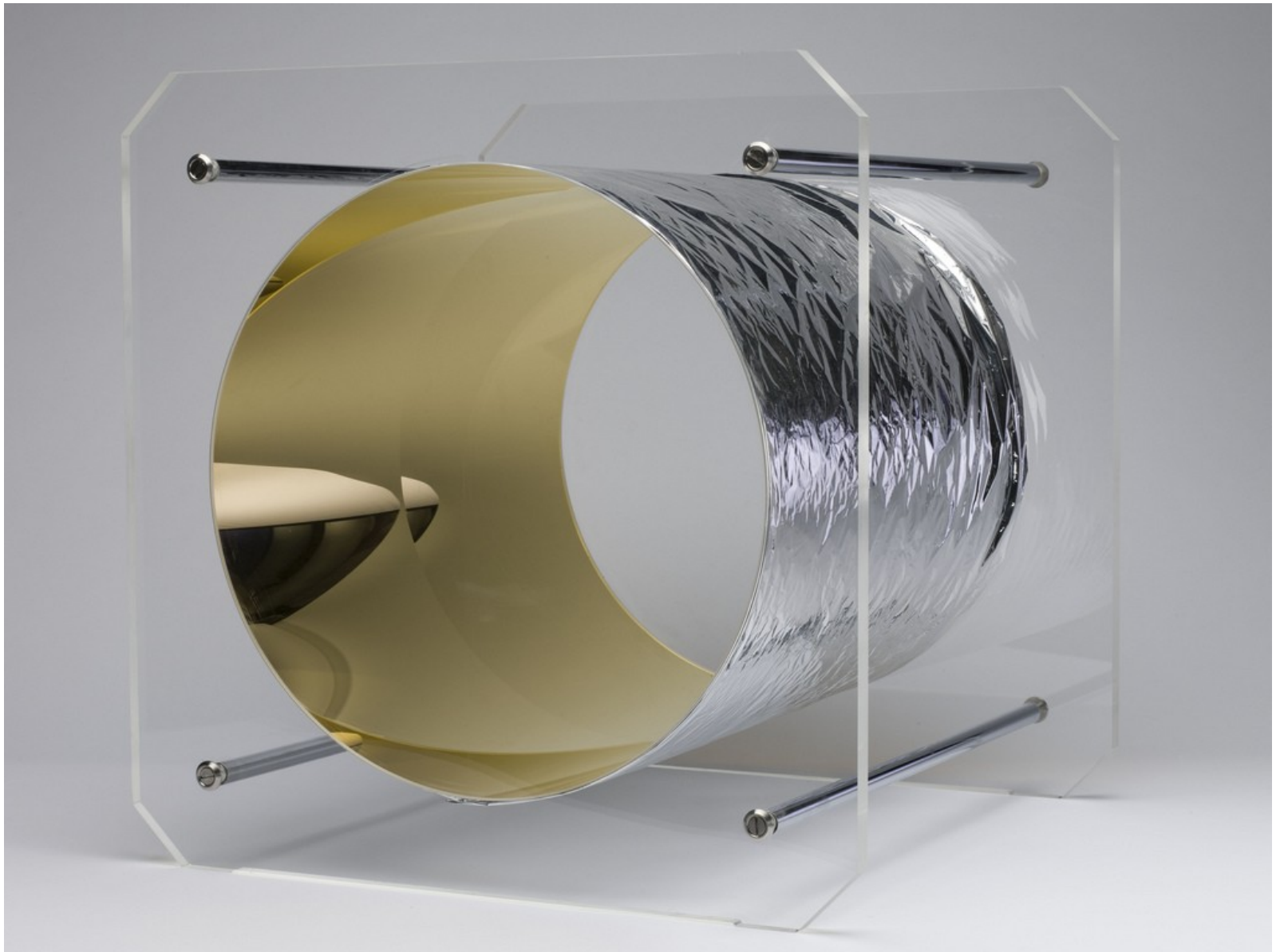
Figure 13. Principle of x-ray grazing incidence telescope. Illustration of R. Giacconi.

Nova generacija teleskopov

<http://chandra.harvard.edu/resources/animations/mirror.html>

Nova generacija teleskopov

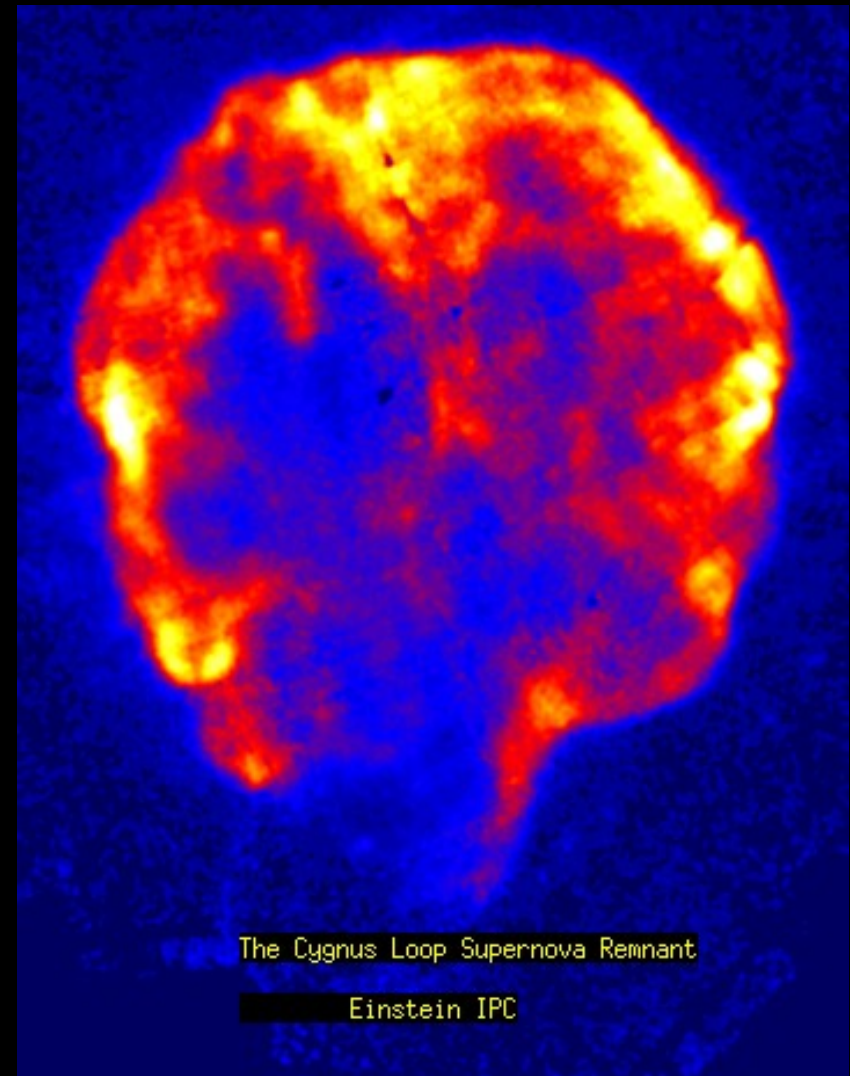
Ogledalo za satelit XMM-Newton (avtorstvo: Science Museum London)

1978-81: EINSTEIN (HEAO 2)

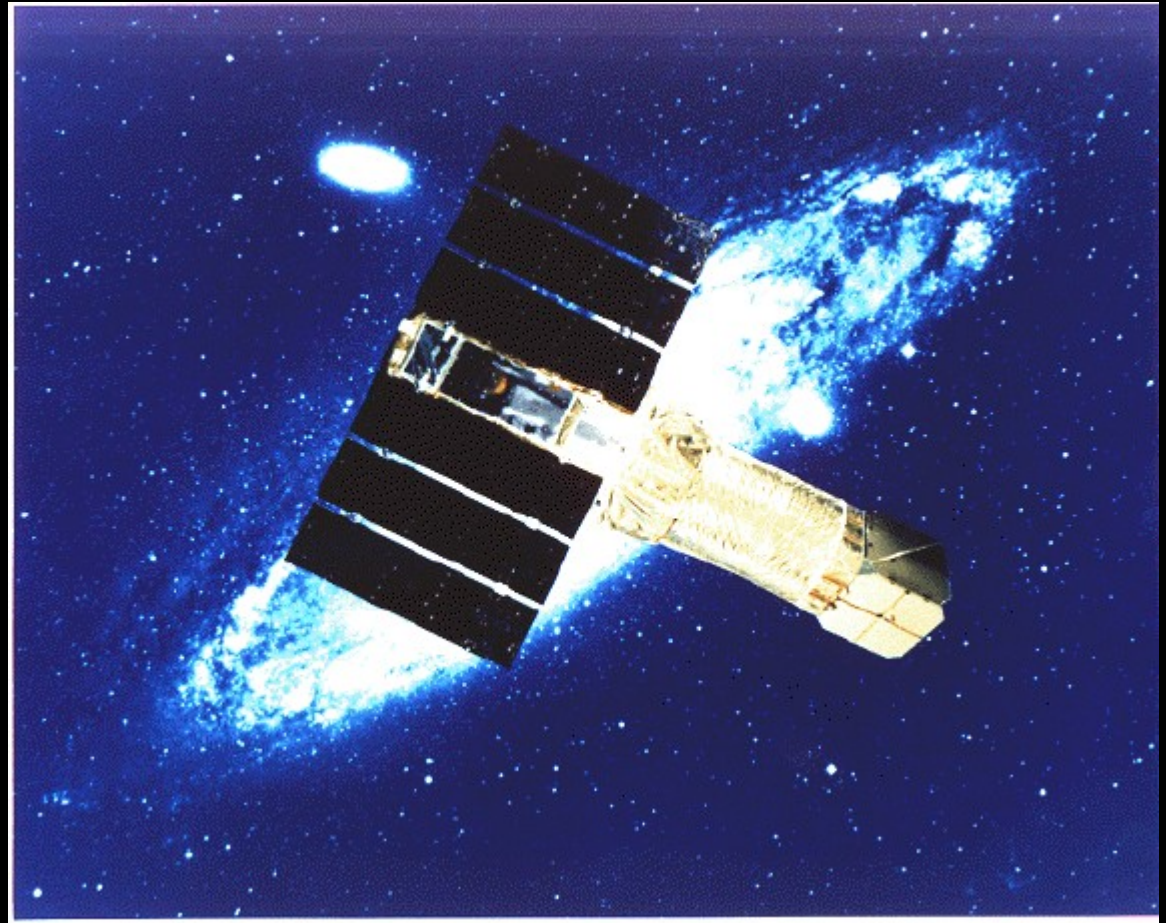
prvi satelit za slikanje objektov

Pomembna odkritja:

- spektroskopska opazovanja in morfologija ostankov supernov
- emisija iz korone zvezd
- razvoj jat
- curki iz Cen A in M87 soupadajo z radijsko opazovanimi curki

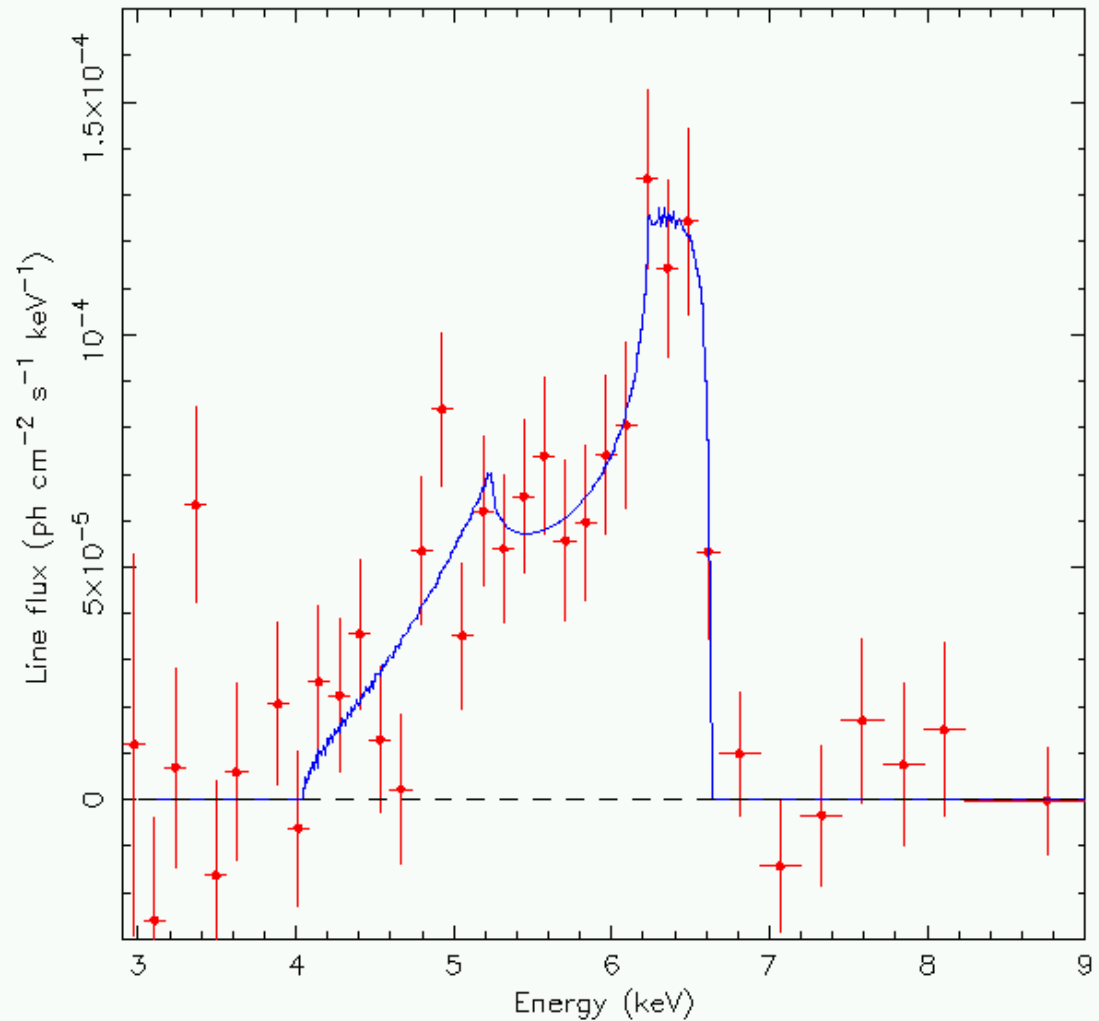
1993-2001: ASCA

Pomembna odkritja:

- črna luknja v naši Galaksiji
- akrecijski diski v aktivnih galaktičnih jedrih
- jatni plin: temperatura in sestavni kemični elementi

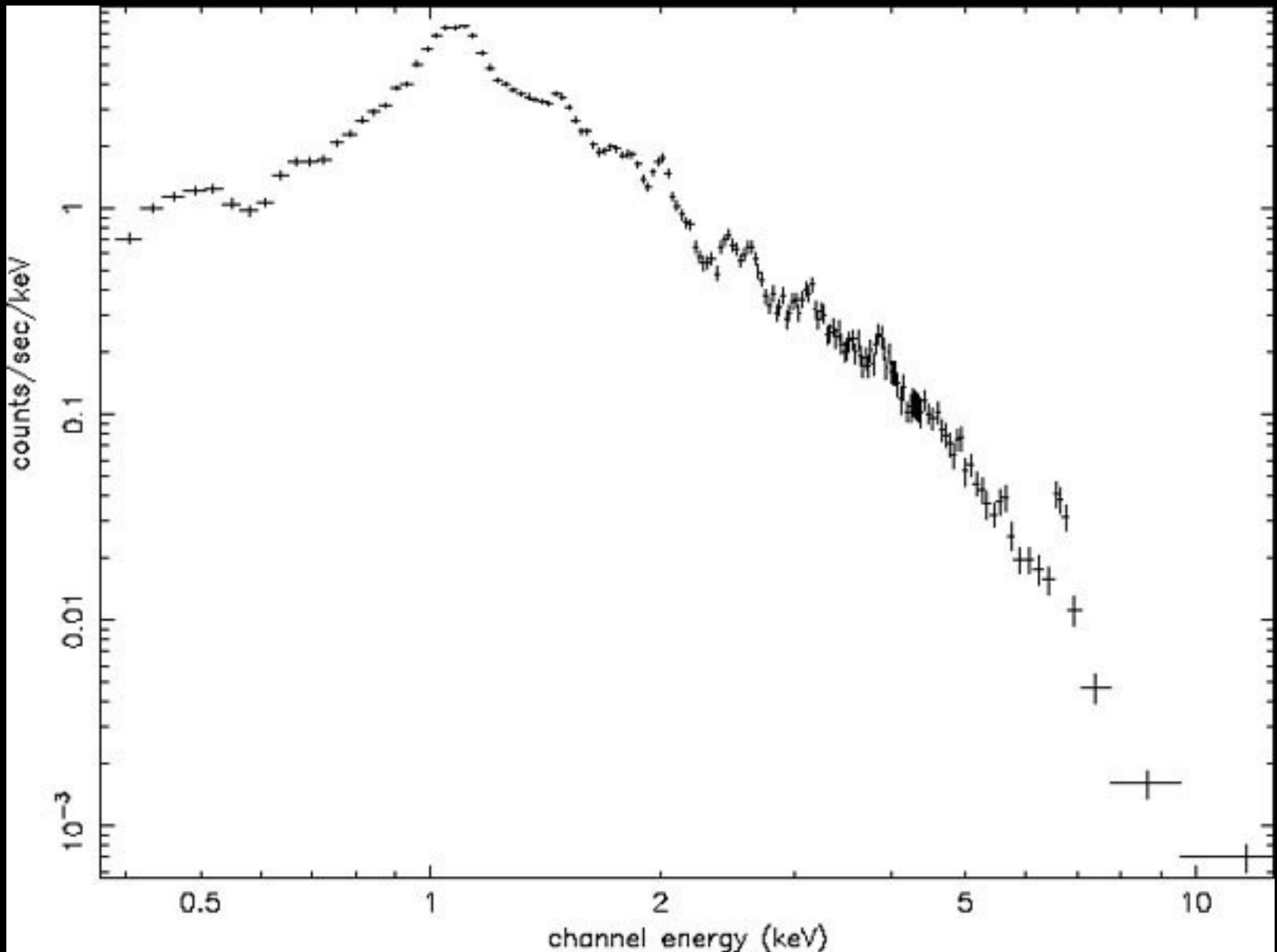
1993-2001: ASCA

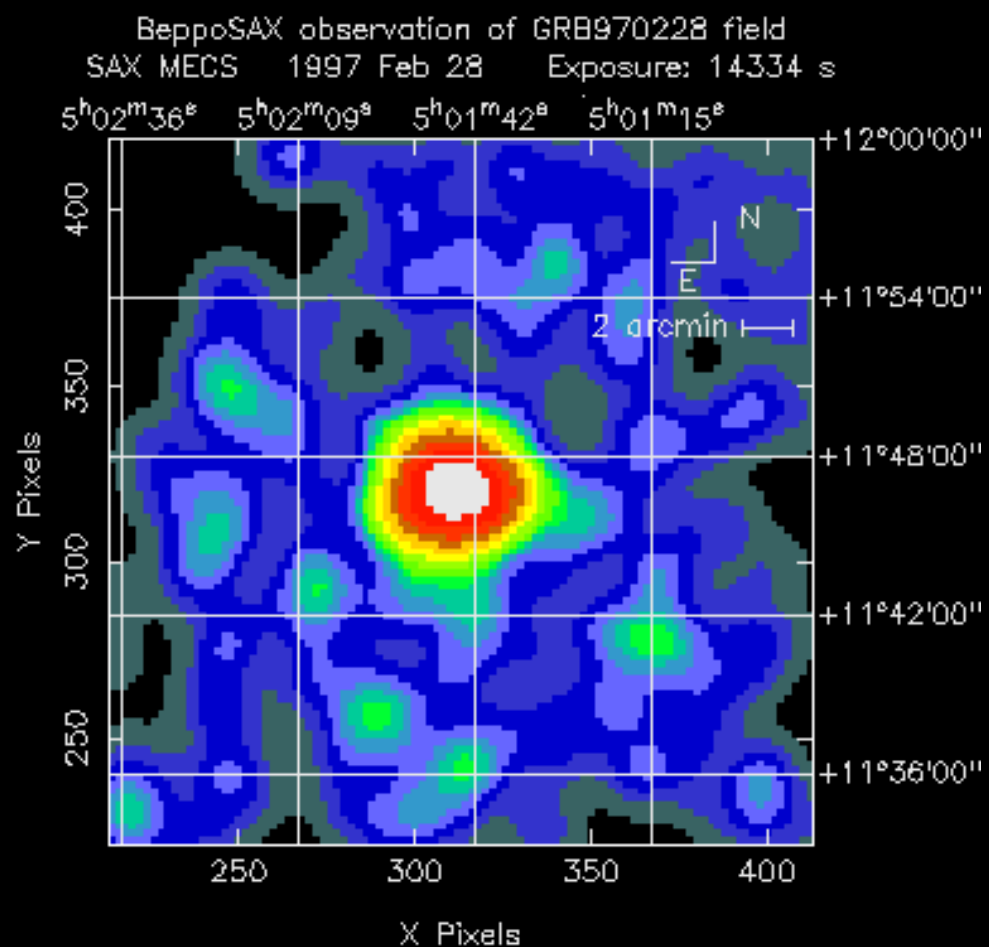
Rentgenska emisijska črta iz akrecijskega diska v aktivnem galaktičnem jedru

1993-2001: ASCA

Jata
Galaksij
v Devici

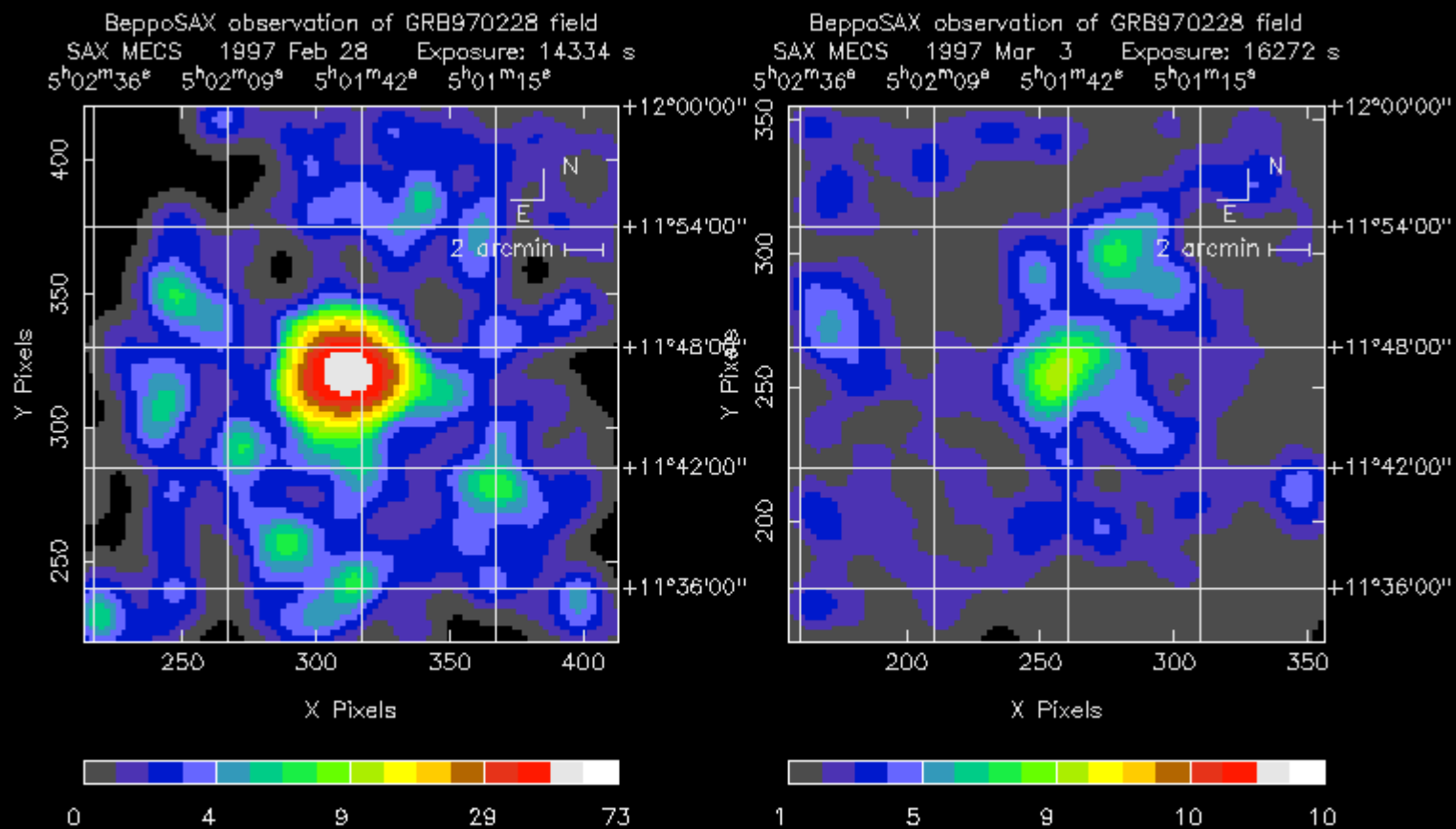

1996-2003: Beppo-SAX

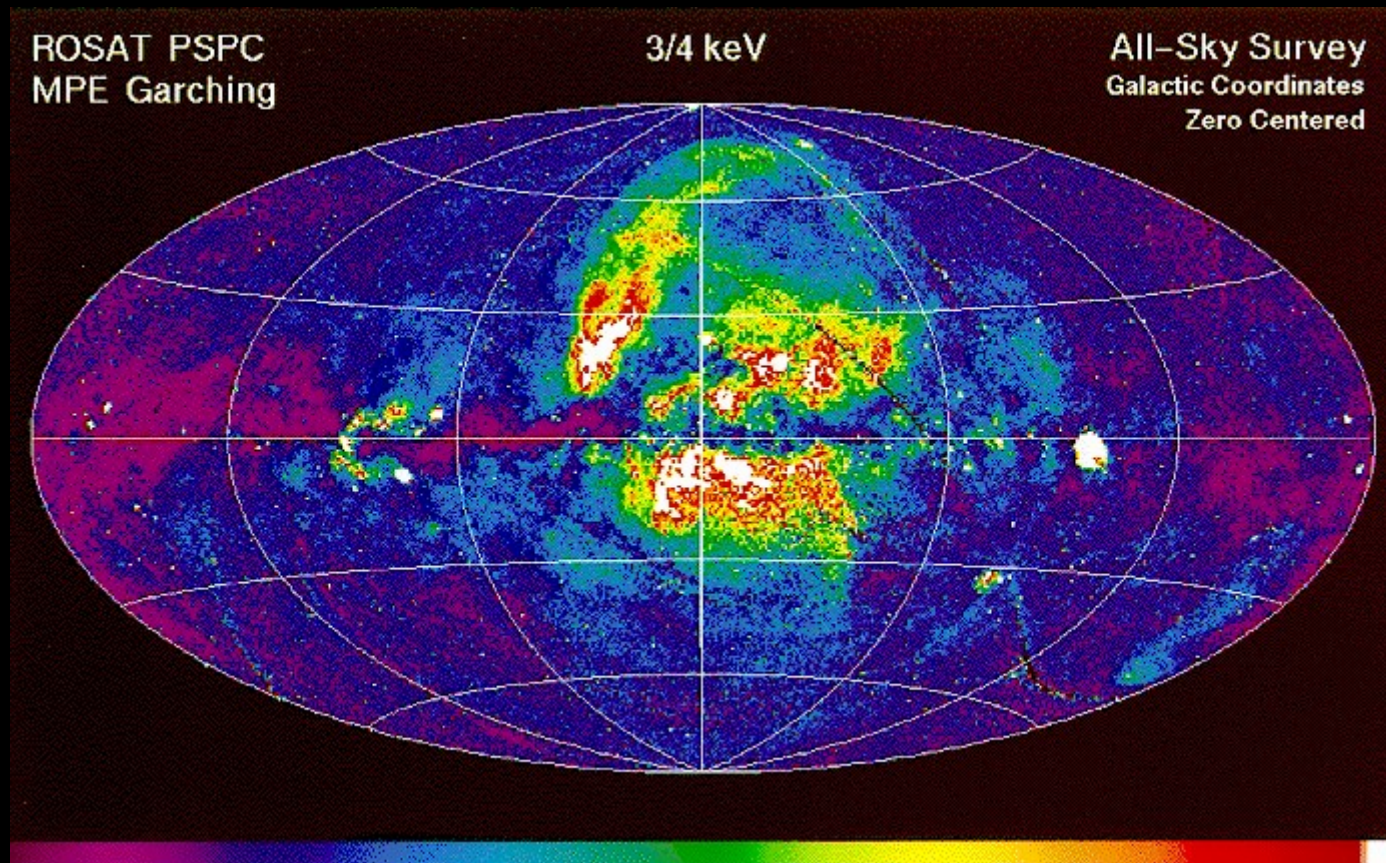

Pomembno odkritje
pri izbruhih sevanja gama

Odkritje rentgenskega zasija

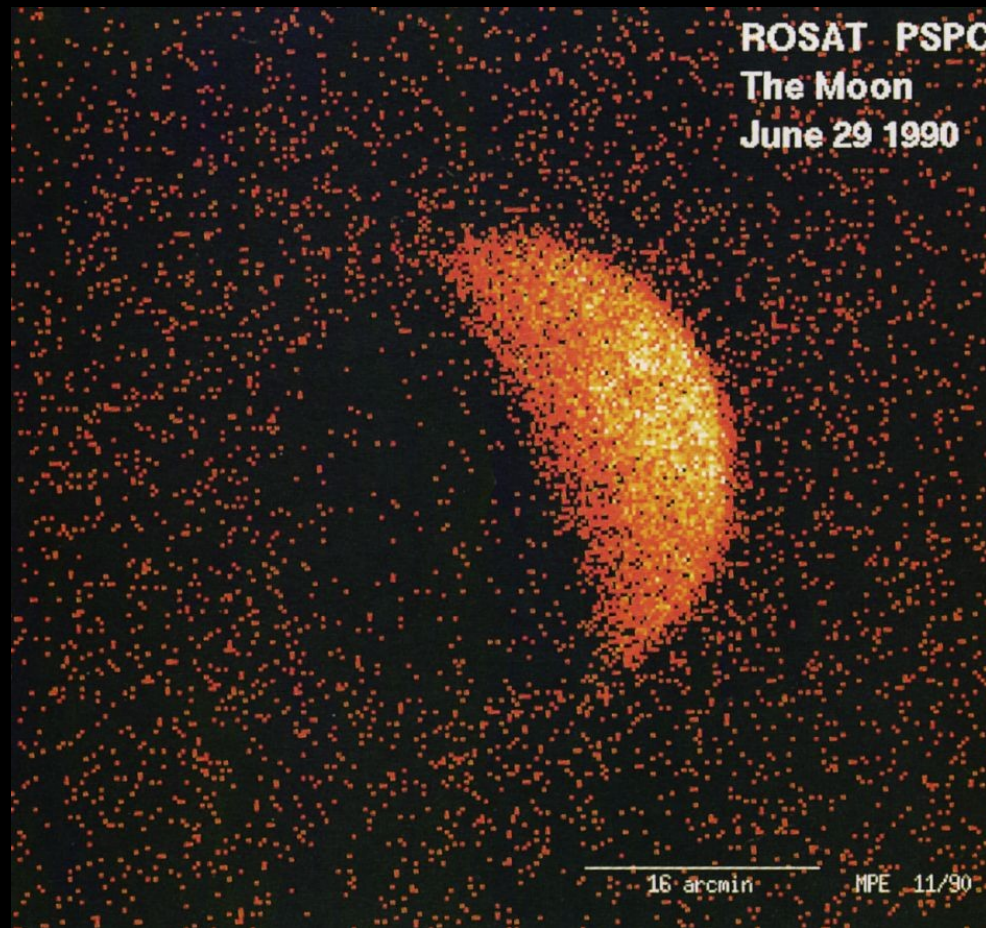

1990-99: Röntgen Satellite (ROSAT)

Vsenebno rentgensko sevanje

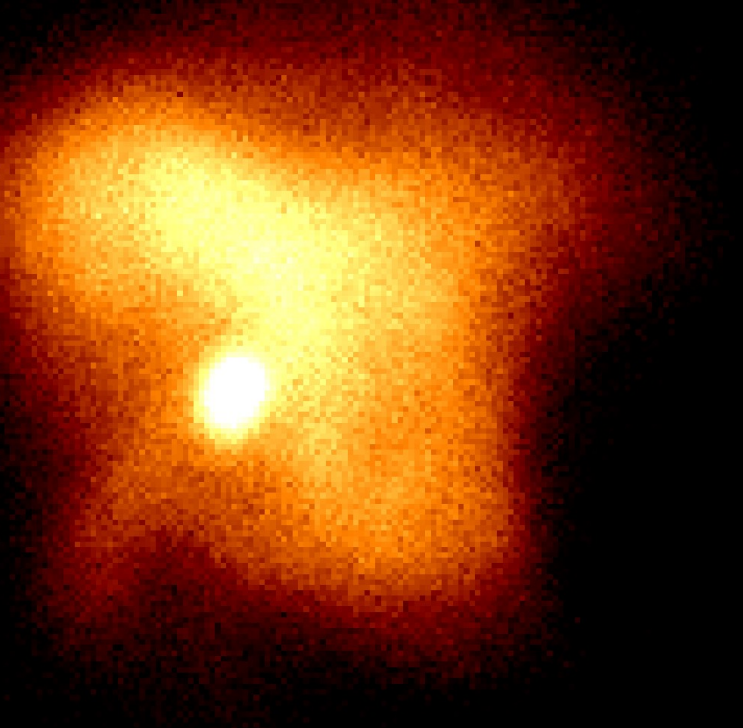
1990-99: Röntgen Satellite (ROSAT)

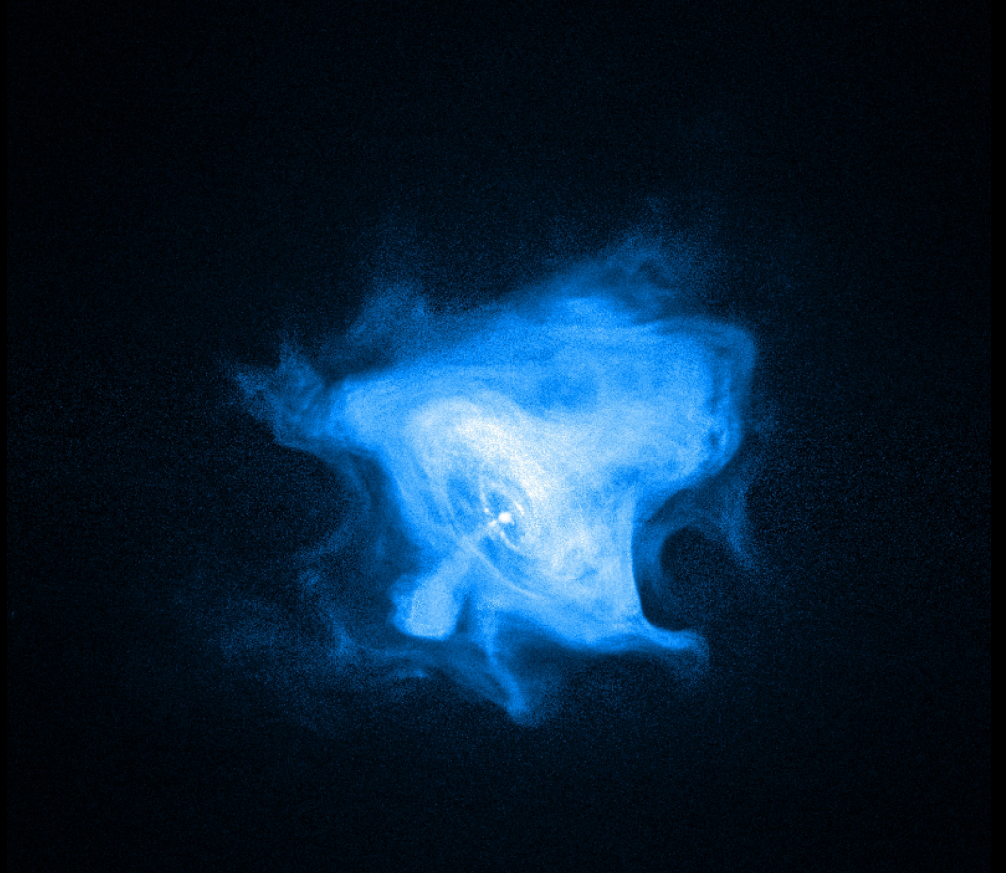
Luna in še nepojasnjeno rentgensko ozadje

1999: Chandra X-ray Observatory

Crab Nebula
ROSAT HRI
0.1-2.0 keV

30 arcsec

Rakovica – razlika v resoluciji
med satelitoma ROSAT in Chandra

Odgovor na vprašanje

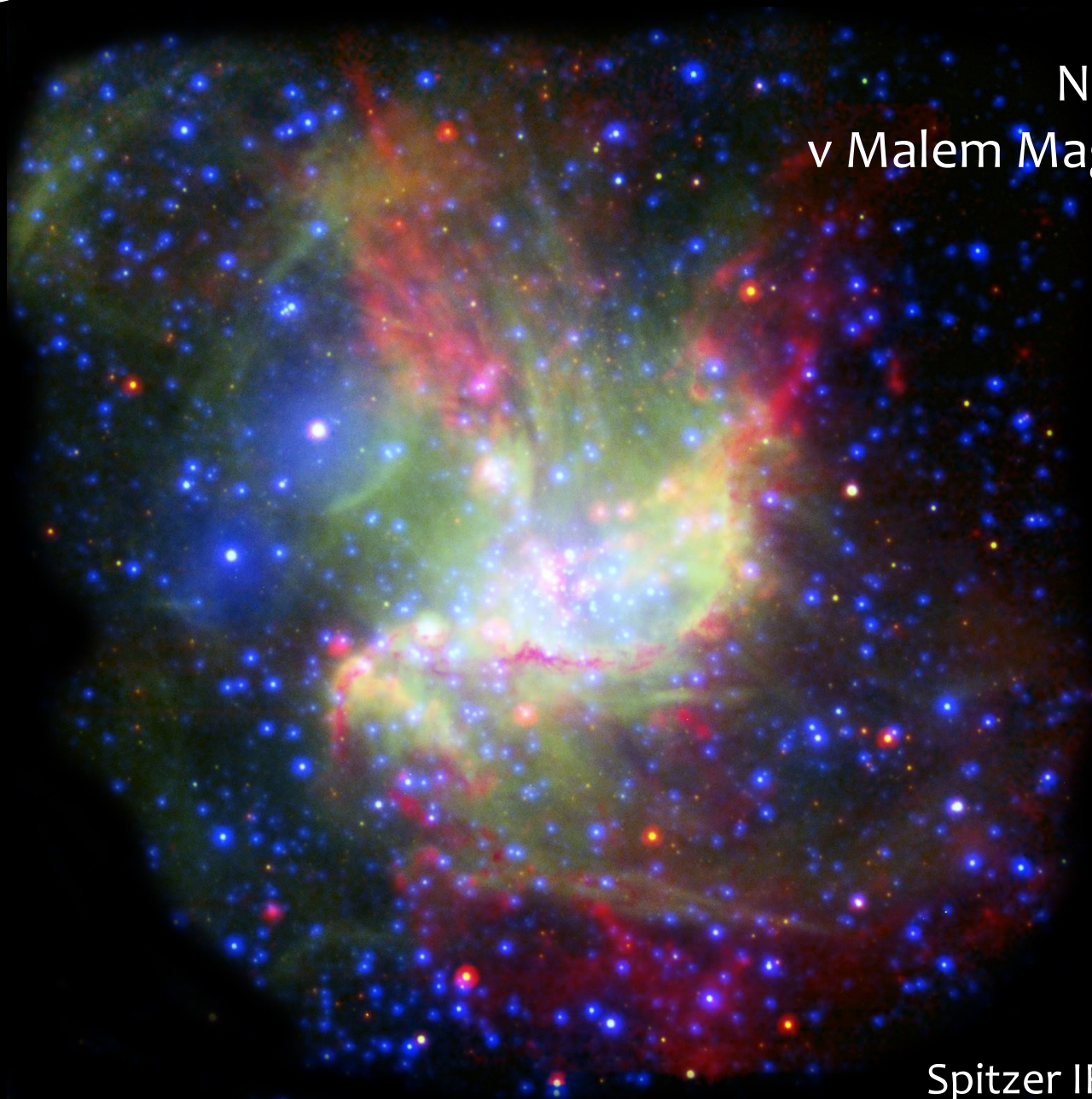
Kateri je izvor rentgenskega sevanja ozadja?

http://chandra.harvard.edu/resources/animations/solar_system.html

1999: XMM-Newton

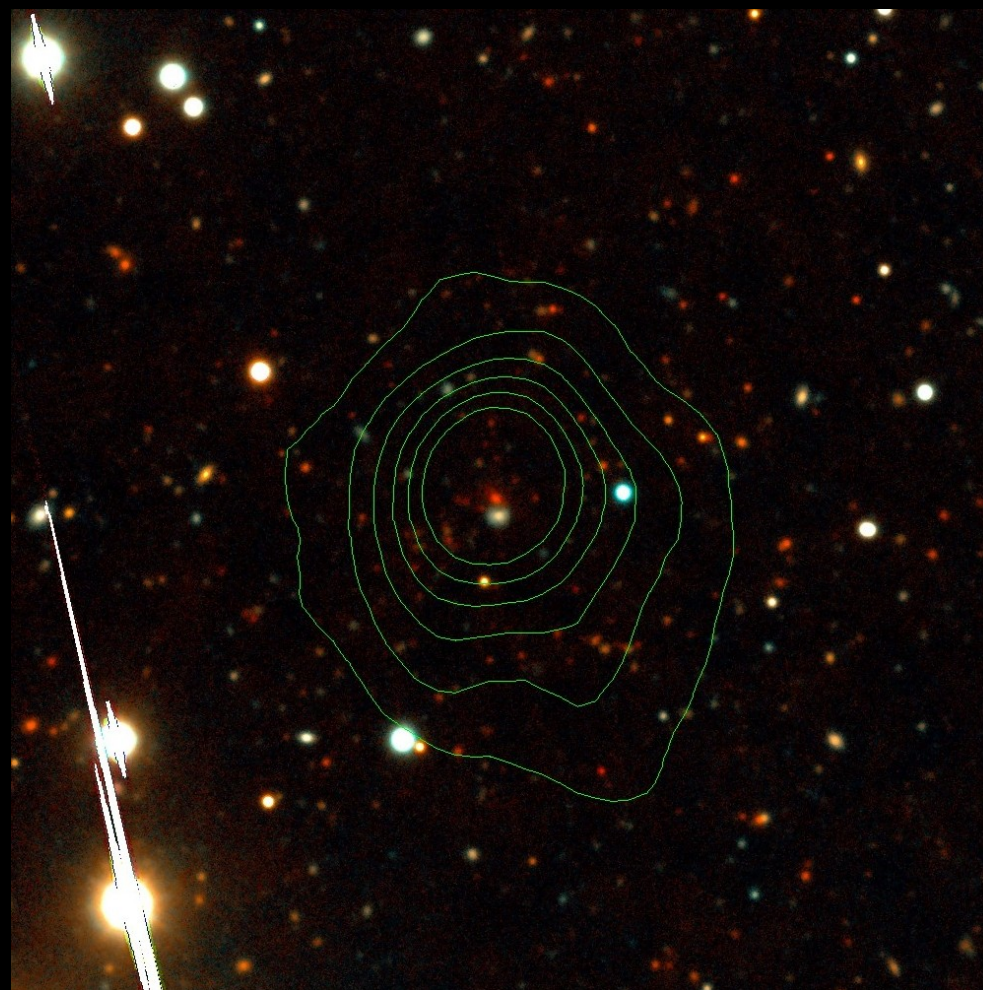
NGC 346

v Malem Magelanovem oblaku

Spitzer IRAC/XMM-Newton/NTT

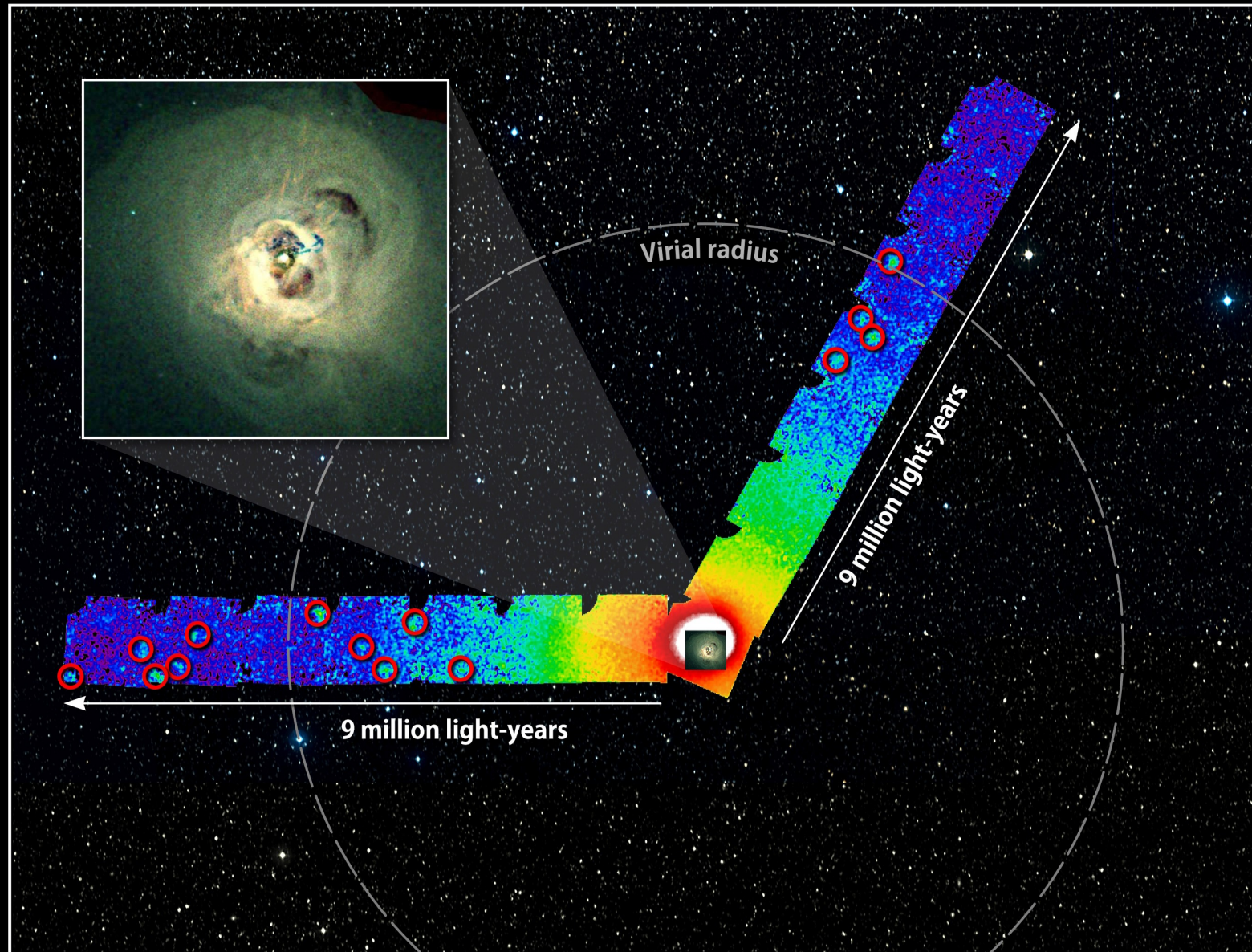
1999: XMM-Newton

Ena najbolj oddaljenih
jat galaksij
2XMM J083026+524133

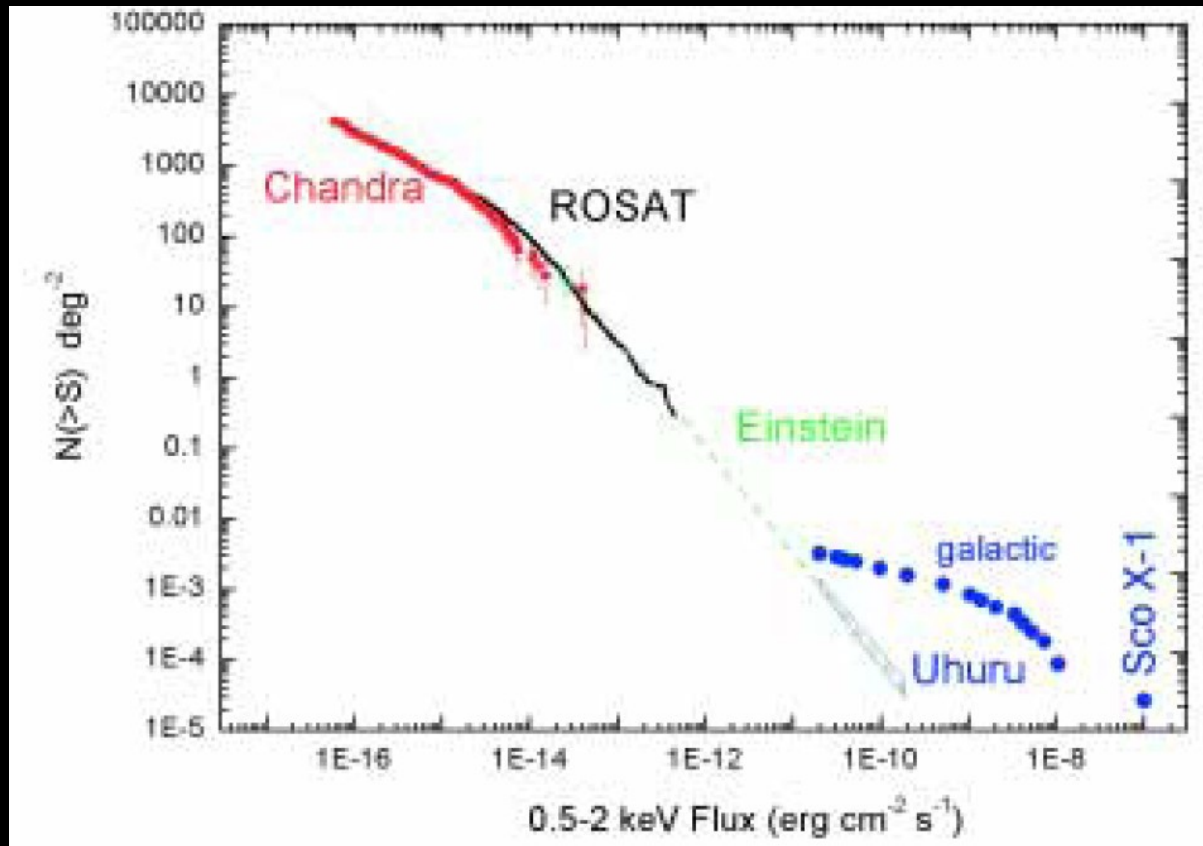

2005: Suzaku (ASTRO-E2)

Jata galaksij Perzej

Občutljivost rentgenskih teleskopov

(npr. rentgenski teleskop Chandra je občutljivejši na nizke gostote svetlobnega toka in pri tem zazna bistveno više število objektov)

Zakaj je rentgenska astronomija pomembna?

Rentgenski fotoni:

- dovolj številčni
- prihajajo iz kozmoloških razdalj
- s posebnimi teleskopi jih lahko fokusiramo.

Visokoenergijski procesi so ključnega pomena za raziskovanje dinamike vesolja.